

Samorząd terytorialny w budowie społeczeństwa informacyjnego w Polsce

Paweł A. Nowak

AKADEMIA SAMORZĄDOWA

**Samorząd
terytorialny
w budowie
społeczeństwa
informacyjnego
w Polsce**

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

**Samorząd
terytorialny
w budowie
społeczeństwa
informacyjnego
w Polsce**

Paweł A. Nowak

AKADEMIA SAMORZĄDOWA

Paweł A. Nowak – Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Katedra Informatyki Ekonomicznej, 90-214 Łódź, ul. Rewolucji 1905 r. nr 37

RECENZENT

Radosław Zajdel

KOORDYNATOR SERII

Justyna Przywojska

REDAKTOR INICJUJĄCY

Monika Borowczyk

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Hanna Opala

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

PROJEKT OKŁADKI

Katarzyna Turkowska

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/kantver

© Copyright by Paweł A. Nowak, Łódź 2017

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2017

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.07876.17.0.M

Ark. wyd. 7,5; ark. druk. 9,0

ISBN 978-83-8088-826-5

e-ISBN 978-83-8088-827-2

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Rozdział 1. Dylematy rozwoju społeczeństwa informacyjnego	13
1.1. Społeczeństwo informacyjne w rozwoju myśli społecznej XX w.	23
1.2. Istota i pojęcie społeczeństwa informacyjnego	31
1.3. Rozwój społeczeństwa informacyjnego na świecie	35
Rozdział 2. Społeczeństwo informacyjne w priorytetach rozwojowych Unii Europejskiej	45
2.1. Inwestycje dla rozwoju społeczeństwa informacyjnego w latach 2007– 2013 w Polsce. . .	46
2.2. <i>Europejska agenda cyfrowa</i> . Cele i priorytety interwencji publicznej w perspektywie 2020 r.	56
2.3. Budowa SI w perspektywie finansowej 2014–2020	61
Rozdział 3. Budowa społeczeństwa informacyjnego w Polsce	63
3.1. Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Od planowania do działania	63
3.2. Miejsce społeczeństwa informacyjnego w strategiach rozwojowych Polski do roku 2030.	71
3.3. Efektywność interwencji publicznej w budowę społeczeństwa informacyjnego w latach 2007–2013	87
3.4. Otoczenie prawne budowy społeczeństwa informacyjnego w Polsce.	94
3.5. Zadania administracji publicznej w budowie społeczeństwa informacyjnego w Polsce ..	99
Rozdział 4. Kluczowe problemy interwencji samorządu terytorialnego w budowę społeczeństwa informacyjnego	105
4.1. Samorząd terytorialny w budowie e-administracji	105
4.2. Samorządowe inwestycje w e-zdrowie	107
4.3. E-edukacja i e-kultura – inwestycje dla rozwoju jednostek samorządu terytorialnego ..	110
4.3.1. Warianty organizacyjne projektu <i>eSzkoła Łódzkie 2020</i>	112
4.4. Zapobieganie wykluczeniu cyfrowemu mieszkańców	117
4.5. Komunikacja jednostek samorządu terytorialnego z mieszkańcami z wykorzystaniem TIK	122
Zakończenie	125
1. Obszary krytyczne inwestycji publicznych	127
2. Rekomendacje dla praktyki	128
Bibliografia	133
Spis tabel	139
Spis rysunków	141
O Autorze	143

WSTĘP

W ostatnich 30 latach w gospodarce europejskiej można zaobserwować dynamiczne zmiany strukturalne. Ekonomiczne znaczenie tracą tradycyjne, dotychczas podstawowe gałęzie gospodarki, tj. przemysł ciężki i wydobywczy. Wpływa na to wiele różnorodnych czynników:

- proekologiczne podejście społeczeństwa Unii Europejskiej (UE) do przemysłu
- niechęć zamożnych Europejczyków do pracy w przemyśle ciężkim
- wzrost poziomu wykształcenia obywateli UE oraz wzrost kosztów pracy
- długi okres względnego spokoju w Europie (brak konfliktów o ponadlokalnym zasięgu)
- rozwój gospodarek azjatyckich i przejęcie produkcji w najmniej zaawansowanych technologicznie gałęziach gospodarki
- dostęp do informacji i nowoczesnych technologii jako element przewagi gospodarczej
- globalizacja gospodarki, która sprawia, że międzynarodowe koncerny mogą swobodnie rozmieszczać swoje zakłady na świecie w zależności od możliwości lokalnych gospodarek.

Powyższe czynniki powodują, że Europa musi odnaleźć nową drogę rozwoju swojego społeczeństwa, które weszło w fazę postindustrialną. Jest to doniosłe wyzwanie, tym bardziej że dynamiczny rozwój technologiczny powoduje stałą ewolucję pojęć „rząd” i „zarządzanie państwem”. „Definicje, które obowiązywały długie lata, dewaluują się w społeczeństwie opartym na wiedzy, co wymusza zupełnie nowy model uczestnictwa społeczeństwa w sprawowaniu władzy”¹. Dodatkowo pierwsza dekada XXI w. przyniosła Europie dawno niewidziany w tej części świata głęboki kryzys społeczny i gospodarczy. W odpowiedzi Komisja Europejska przedstawiła w marcu 2010 r. strategię *Europa 2020*², zmierzającą do wyjścia z kryzysu i mającą przygotować unijną gospodarkę na wyzwania

¹ D. Bogucki, *eGovernment w Unii Europejskiej*, „Dwumiesięcznik o Nowoczesnej Administracji Publicznej – eAdministracja, eObywatel, eUrząd, ePaństwo” 2005, nr 1, s. 12, 15; M. Boni (red.), *Państwo 2.0. Nowy start dla e-administracji*, Wydawnictwo Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, Warszawa 2012, s. 88–89.

² Unia Europejska, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/comm_en.htm (dostęp: 27.05.2014).

następnych dziesięcioleci. W dokumencie tym nakreślono wizję wysokiego poziomu zatrudnienia, gospodarki niskoemisyjnej, wydajności i spójności społecznej, który ma zostać osiągnięty poprzez konkretne działania na szczeblu unijnym i krajowym. Projektowane działania wpisano w siedem głównych inicjatyw, których zadaniem jest ożywienie życia społecznego i gospodarczego Unii Europejskiej:

1. *Unia innowacji* – wykorzystanie działalności badawczo-rozwojowej i innowacji do rozwiązywania największych problemów oraz likwidacja przepaści między światem nauki a rynkiem, tak by wynalazki możliwie szybko stawały się produktami.
2. *Młdzież w drodze* – poprawa jakości i konkurencyjności europejskiego szkolnictwa wyższego na arenie międzynarodowej poprzez wspieranie mobilności studentów i młodych specjalistów oraz większą dostępność stanowisk w państwach członkowskich dla kandydatów z całej Europy, uznawanie kwalifikacji i doświadczenia zawodowego.
3. *Europejska agenda cyfrowa* – osiągnięcie trwałych korzyści gospodarczych i społecznych z jednolitego rynku cyfrowego opartego na bardzo szybkim Internecie.
4. *Europa efektywnie korzystająca z zasobów* – wspieranie zmian w kierunku gospodarki niskoemisyjnej i lepiej eksploatującej zasoby naturalne.
5. *Polityka przemysłowa na rzecz ekologicznego rozwoju* – zwiększanie konkurencyjności przemysłu w warunkach pokryzysowych, wsparcie przedsiębiorczości i rozwój nowych umiejętności. Jednym z głównych zadań tej inicjatywy ma być stworzenie milionów nowych miejsc pracy.
6. *Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia* – unowocześnienie unijnych rynków pracy w celu zwiększenia poziomu zatrudnienia oraz zapewnienia odpowiedniej jakości życia w obliczu przechodzenia na emeryturę pokolenia wyżu demograficznego.
7. *Europejski program walki z ubóstwem* – wzmocnienie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej poprzez pomoc osobom biednym i wykluczonym społecznie oraz umożliwienie im aktywnego uczestniczenia w życiu społecznym³.

*Europejska Agenda Cyfrowa*⁴ stała się jednym z pierwszych ogłoszonych projektów przewodnich strategii *Europa 2020*. Jej celem jest wskazanie drogi pozwalającej na maksymalne wykorzystanie ekonomicznego i społecznego potencjału TIK⁵, w szczególności Internetu, który stanowi ważny środek działalności

³ Unia Europejska, http://ec.europa.eu/europe2020/tools/flagship-initiatives/index_pl.htm (dostęp: 25.09.2013).

⁴ Europejska Agenda Cyfrowa, serwis internetowy Komisji Europejskiej, www.europa.eu (dostęp: 25.09.2013).

⁵ TIK – technologie informacyjno-komunikacyjne, skrót często używany zamiennie z angielskim odpowiednikiem ICT – od ang. *Information and Communication Technologies*.

gospodarczej i społecznej. Służy on pracy, zabawie, komunikacji oraz pozwala na swobodne wyrażanie poglądów. Sukces agendy ma przyczynić się do poprawy innowacyjności, wzrostu gospodarczego oraz podniesienia poziomu codziennego życia obywateli i przedsiębiorców. Szersze i skuteczniejsze zastosowanie technologii cyfrowych ma umożliwić Europie zmierzenie się z głównymi stojącymi przed nią wyzwaniem. Ma to zapewnić Europejczykom lepszą jakość życia dzięki m.in.: lepszemu opiece zdrowotnej, bezpieczniejszemu i wydajniejszemu transportowi, czystszyemu środowisku, nowym możliwościom w zakresie mediów oraz łatwiejszemu dostępowi do usług użyteczności publicznej i treści kulturowych.

Opisując społeczeństwo europejskie początku XXI w. pod kątem rozwoju społeczno-gospodarczego, najczęściej używa się określeń społeczeństwo sieciowe⁶ lub społeczeństwo informacyjne⁷. Obydwa pojęcia odnoszą się jednak do tej samej rzeczywistości, w której „najbardziej rozwinięte gospodarczo państwa wkroczyły w fazę postindustrialną”⁸. Bez względu na to, jak będziemy definiować pojęcie społeczeństwa informacyjnego, uznać należy, że dotyczy ono takiej rzeczywistości społeczno-gospodarczej, w której informacja:

- a) „stała się zasobem produkcyjnym”⁹ pozwalającym na budowanie przewagi konkurencyjnej w gospodarce
- b) wpływa na wzrost poziomu adaptacyjności społecznej (zarówno dla całych społeczeństw, jak i dla poszczególnych jednostek) do zmieniającego się dynamicznie otoczenia.

W opisie społeczeństwa informacyjnego¹⁰ pojawiają się bardzo często następujące terminy:

- sektor TIK jako pojęcie opisujące gospodarcze aspekty zjawiska
- infrastruktura społeczeństwa informacyjnego jako pojęcie opisujące techniczne wymagania do powstania społeczeństwa informacyjnego
- kompetencje cyfrowe¹¹ lub wykluczenie cyfrowe jako pojęcia opisujące poziom przygotowania obywateli i przedsiębiorców do korzystania z możliwości, jakie daje społeczeństwo informacyjne.

⁶ M. Castelis, *Spoleczeństwo sieci*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 467.

⁷ Termin „społeczeństwo informacyjne” (*johoka shakai*) spopularyzował Kenichi Koyama w opublikowanej po japońsku pracy *Introduction to Information Theory*, Institute for the Information Society, Tokio 1968. Por. T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, PWN, Warszawa–Kraków 1999, s. 286.

⁸ W. Wątroba, *Spoleczeństwo informacyjne a ponowoczesna kultura konsumpcyjna*, [w:] L.H. Haber (red.), *Spoleczeństwo informacyjne – wizja czy rzeczywistość*, Wydawnictwo AGH, Kraków 2003, s. 367.

⁹ T. Hofmokr, *Internet 2000 – nowe możliwości – nowe wyzwania*, referat na II Konferencję „Miasta w Internecie”, Zakopane 1998.

¹⁰ W literaturze przedmiotu bardzo często oprócz pojęcia „społeczeństwo informacyjne” używa się angielskiego terminu *information society* lub skrótu SI.

¹¹ Kompetencje cyfrowe to zdolność do wykorzystywania możliwości technologii informacyjnych i komunikacyjnych w pracy i w życiu. Zgodnie z metodologią przyjętą przez EUROSTAT

Według danych Komisji Europejskiej wartość rynkowa sektora TIK w 2010 r. wyniosła 660 mld euro (5% europejskiego PKB). Jednak jego znaczenie dla współczesnej gospodarki jest jeszcze większe – rozwój TIK przyczynia się do ogólnego wzrostu produktywności (20% bezpośrednio z sektora TIK, a 30% z inwestycji w TIK)¹². Jest to możliwe dzięki dynamice i innowacyjności sektora oraz zdolności do zmiany sposobu działania innych sektorów gospodarki. Rozwój TIK spowodował również istotne skutki społeczne, dlatego uzasadnione wydaje się stwierdzenie Petera F. Druckera o powstawaniu nowej formy organizacji społecznej, która „nie zakończy się przed rokiem 2010 czy nawet 2020. Ale już obecnie zmienia ona krajobraz polityczny, ekonomiczny, społeczny i moralny świata”¹³.

Biorąc pod uwagę zakładane kierunki rozwoju Unii Europejskiej, zasadna wydaje się ocena poziomu przygotowania Polski do czekających ją zmian społeczno-gospodarczych. Sektor przedsiębiorstw, zgodnie z zasadami gospodarki rynkowej, zareaguje inwestycjami w TIK, gdy zostaną spełnione następujące warunki: będzie istniała nowoczesna infrastruktura społeczeństwa informacyjnego oraz społeczeństwo będzie gotowe do korzystania z jego możliwości (będzie posiadać odpowiednie kompetencje cyfrowe).

W obecnym stanie prawnym obydwu zadania należą do administracji publicznej na poziomie samorządu wojewódzkiego, którego polityka rozwoju gospodarczego powinna doprowadzić do pobudzenia aktywności gospodarczej, podniesienia poziomu konkurencyjności oraz innowacyjności gospodarki województwa¹⁴. Samorządy województwa stają się istotnymi inwestorami w procesie budowy infrastruktury państwa poprzez „kształtowanie warunków, w ramach których przebiega proces rozwoju, a w tym przedsiębiorczości”¹⁵. Trzeba także pamiętać, że na administrację publiczną nałożony został nakaz samorozwoju mającego na celu wspieranie rozwoju społeczeństwa informacyjnego poprzez budowę elektronicznej administracji rozumianej jako wykorzystanie technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych w administracji publicznej, w powiązaniu ze zmianami natury organizacyjnej i zdobywaniem nowych umiejętności w celu

za wskaźniki podstawowych kompetencji cyfrowych uznaje się: umiejętność kopiowania lub przenoszenia pliku albo folderu, używanie polecenia kopiowania, wycinania oraz kopiowania i wklejania fragmentów tekstu, umiejętność wykorzystywania podstawowych funkcji matematycznych w arkuszu kalkulacyjnym, umiejętność tworzenia elektronicznej prezentacji, instalowania nowych urządzeń (np. drukarki lub skanera), wyszukiwania informacji w Internecie za pomocą wyszukiwarki (np. Google, Yahoo!) oraz pisania programu komputerowego z użyciem języka programowania.

¹² Europejska Agenda Cyfrowa, serwis internetowy Komisji Europejskiej, www.europa.eu (dostęp: 12.07.2013).

¹³ P.F. Drucker, *Spoleczeństwo pokapitalistyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 10.

¹⁴ E. Wojciechowski, *Zarządzanie w samorządzie terytorialnym*, Difin, Warszawa 2012, s. 212.

¹⁵ *Ibidem*, s. 215.

poprawienia jakości świadczonych usług publicznych, wzmocnienia zaangażowania obywatela w procesy demokratyczne oraz poparcia dla polityki państwa¹⁶. W związku z koniecznością aktywnego działania na rzecz budowy społeczeństwa informacyjnego administracja publiczna musi podjąć się realizacji zupełnie nowych zadań, wśród których należy wymienić:

- skokową poprawę jakości usług świadczonych obywatelom
- zwiększenie przejrzystości życia publicznego poprzez maksymalne otwarcie dostępu do informacji publicznych
- modyfikację systemu prawnego uwzględniającą zachodzące zmiany technologiczne
- zwiększenie zakresu współpracy między różnymi szczeblami administracji
- przywrócenie odpowiedzialności organów administracyjnych za skutki podejmowanych przez nie działań¹⁷.

Celem niniejszej pracy jest zebranie w jednym miejscu:

- wiedzy z zakresu teorii społeczeństwa informacyjnego pozwalającej na sprawne, a co najważniejsze, precyzyjne posługiwanie się aparatem pojęciowym tego obszaru
- wiedzy niezbędnej do prowadzenia działań z zakresu budowy społeczeństwa informacyjnego w Polsce przez podmioty administracji publicznej, ze szczególnym uwzględnieniem jednostek samorządu terytorialnego.

Dla osiągnięcia drugiego z zakładanych celów niezbędna jest odpowiedź na kilka istotnych pytań:

- Jakie elementy prawne (formalne) wymuszają proces budowy społeczeństwa informacyjnego w Polsce?
- Jakie działania systematyzujące i ułatwiające budowę społeczeństwa informacyjnego w Polsce podjęła administracja centralna?
- Jak wygląda współpraca pomiędzy administracją rządową i samorządową w obszarze budowy społeczeństwa informacyjnego, a co za tym idzie: czy Polska ma szansę na skuteczne wykorzystanie środków pomocowych z UE?
- Czy jednostki samorządu terytorialnego podjęły działania mające przygotować infrastrukturę społeczeństwa informacyjnego?
- Czy wdrożyły skuteczne działania dla tworzenia kompetencji cyfrowych obywateli (zapobieganie wykluczeniu cyfrowemu)?
- Czy e-usługi udostępnione przez administrację publiczną powodują wzrost wykorzystania TIK w życiu obywateli i działalności przedsiębiorstw?

¹⁶ Na podstawie definicji ze strony internetowej Komisji Europejskiej, <http://ec.europa.eu/> (dostęp: 06.05.2013).

¹⁷ M. Ganczar, *Informatyzacja administracji publicznej*, CeDeWu.pl, Warszawa 2009, s. 37.

W globalnej gospodarce o sukcesie decyduje wiele czynników, w tym uwarunkowania zależne od poziomu rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Oczywiście usługi dostępne online, a także cyfrowe włączenie obywateli przynoszą korzyści wszystkim zainteresowanym – państwu, przedsiębiorcom i ludziom.

Korzystanie z Internetu ogranicza koszty, wzmacnia komunikację, przyczynia się do tworzenia nowych miejsc pracy. [...] Ale infrastruktura i informacje to nie wszystko. Niezwykle ważne jest, by ludzie umieli z tego dostępu i tych informacji korzystać¹⁸.

Oprócz dostępnej infrastruktury, e-usług oraz kompetencji cyfrowych obywateli szczególnie istotne jest, by przekonać społeczeństwo do korzystania z powstających możliwości.

¹⁸ J. Słowińska (red.), *Świadomość Polaków w rzeczywistości cyfrowej – szanse i bariery. Raport z badania opinii wraz z komentarzem*, On Board PR Ecco Network, Warszawa 2012, s. 3.

Rozdział 1

DYLEMATY ROZWOJU SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO

Od drugiej połowy XIX wieku trwały prace nad usprawnieniem komunikacji na odległość. Bez względu na to, czy za wynalazcę radia uznamy Guglielmo Marconiego, Nikolę Teslę czy Aleksandra Popowa, bez wątpienia wynalazek ten w sposób niezwykle zmienił możliwości komunikacyjne człowieka. Szybkie przekazywanie informacji na odległość przestało być powiązane z istnieniem instalacji przewodowych (telefonicznych i telegraficznych). Do drugiej połowy lat 30. XX w. technologia radiowa osiągnęła poziom rozwoju i nasycenia, który odpowiednio wykorzystany, mógł wywoływać zauważalne skutki społeczne.

Po wydarzeniach z 30 października 1938 r.¹ zaczęto zastanawiać się, jaki wpływ na zachowania społeczne mogą mieć informacje przekazywane za pośrednictwem technologii komunikacyjnych. Zdarzenia te spowodowały zwiększone zainteresowanie zagadnieniem komunikacji i jej wpływu na kształtowanie życia społecznego, którego pierwszym istotnym przejawem były prace poświęcone teorii informacji. Za najpopularniejszą należy uznać pracę Claude E. Shannona *Matematyczna teoria komunikacji*², przez wielu autorów do dziś uznawaną za wzorcowe opracowanie modelu komunikacji. Z racji zajmowanego stanowiska³ Shannon opracował schemat, który odnosił się do transmisji sygnału w układach technicznych. Z biegiem czasu okazało się jednak, że ma on charakter uniwersalny dla całego systemu komunikacji międzyludzkiej.

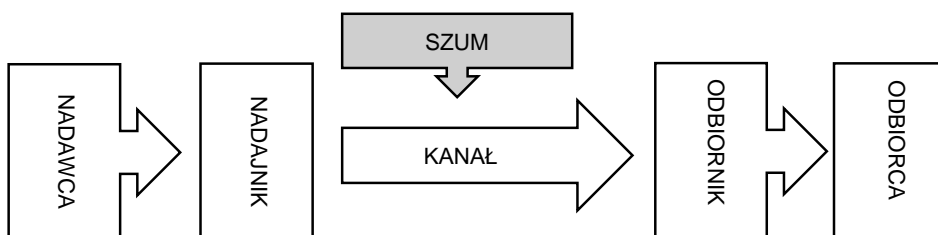
¹ W tym dniu Columbia Broadcasting System (CBS) wyemitowała słuchowisko radiowe Orsona Wellesa i Mercury Theatre *Wojna światów*. W związku z napięciem społecznym wynikającym z ówczesnej sytuacji politycznej oraz dzięki wyjątkowo realistycznie przygotowanej adaptacji słuchowisko spowodowało wybuch paniki wśród mieszkańców New Jersey.

² C.E. Shannon, *A Mathematical Theory of Communication*, „The Bell System Technical Journal” 1948, vol. 27, s. 379–423, 623–656.

³ Shannon był w tym czasie pracownikiem ośrodka badawczego Bell Telephone. Koncern ten mógł się poszczycić wieloma współpracownikami, którzy jeszcze przed Shannonem zajmowali się zagadnieniami istotnymi z punktu widzenia teorii komunikacji. Do najważniejszych należeli Ralph Hartley (R.V.L. Hartley, *Transmission of Information*, „Bell System Technical Journal” 1928, vol. 7) oraz Harry Nyquist (np. teoria przepustowości pasma opisana w artykule *Certain Topics in Telegraph Transmission Theory*, „Bell System Technical Journal” 1928, vol. 7).

Według Shannona proces komunikacji rozpoczyna nadawca, tworząc przekaz, zamieniany przez nadajnik jest w zakodowany sygnał. Za pomocą kanału komunikacji sygnał trafia do odbiornika, gdzie jest dekodowany i ponownie zamieniany w komunikat, który ostatecznie dociera do odbiorcy. Współcześnie „kanał informacyjny” oznacza system techniczny i społeczno-gospodarczy, który pozwala na gromadzenie, przechowywanie, przekazywanie i udostępnianie informacji.

Dobry kanał informacyjny to taki, w którym nie zachodzą żadne zmiany treści informacji, a na wyjściu u odbiorcy pojawia się wiadomość o treści identycznej jak wiadomość nadana przez nadawcę⁴.

Rysunek 1.1. Model komunikacji według Shannona

Źródło: opracowanie własne na podstawie C.E. Shannon, *A Mathematical Theory of Communication*, „The Bell System Technical Journal” 1948, vol. 27, s. 379–423, 623–656.

W schemacie procesu komunikacji opracowanym przez Shannona po raz pierwszy pojawia się pojęcie szumu, który na każdym etapie procesu komunikacji, a zwłaszcza podczas transmisji przez kanał komunikacji, może ten proces zakłócać. Ze względu na czas i miejsce powstania model Shannona, oprócz nowego pojęcia szumu, operuje także pojęciami przepustowości i pojemności kanału komunikacji. Elementy te zostały pominięte w schemacie jako mniej istotne w uniwersalnym procesie komunikacyjnym, jednak współcześnie, w dobie komunikacji elektronicznej pojęcia te stanowią stały, a co najważniejsze, istotny element procesu komunikacji.

W warstwie słowotwórczej termin „komunikować się” pochodzi od łacińskiego czasownika „*communico*”, „*communicare*” (uczynić wspólnym, połączyć; przekazać wiadomości, naradzać się) i rzeczownika „*communio*” (wspólność). Współcześnie wszedł on, z narodowymi i fonetycznymi zmianami, do większości języków, którymi porozumiewają się obywatele krajów tzw. cywilizacji technicznej: *la communiquer* (fr.), *Kommunizieren* (niem.), *comunicarse* (hiszp.), *comunicare* (wł.). *Mały słownik języka polskiego* wyjaśnia, że termin „komunikować” oznacza: podać coś do wiadomości, przekazywać jakąś informację, zawiadomić o czymś, natomiast termin „komunikować się”: utrzymywać z kimś kontakt,

⁴ J. Oleński, *Elementy ekonomiki informacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2000, s. 131–136.